

Barns deltagande och medskapande i sociala utredningar om barns och familjers behov och resurser – "barnavårdsutredningar" och Barnahus

Ann-Margreth E. Olsson

När ett barn misstänks vara utsatt för våld eller övergrepp ska oron anmälas till socialtjänsten. Inom socialtjänsten är det socialsekreterare som svarar för att säkra barnets omedelbara behov av skydd liksom att utreda barnets och barnets familjs behov och resurser. Det här kapitlet handlar om socialsekreterares arbete att involvera barn i detta utredningsarbete och i de s.k. barnavårdsutredningarna. Utredningsarbetet kan utformas till ömsesidigt samarbete med vårdnadshavare (vanligtvis barnets föräldrar varför denna benämning hädanefter används) och barn, där barnets och dess nätverk blir medskapande och deras resurser tas tillvara. Idéer har länge hållits levande om att det bästa för barn är att förskonas från vidare ansvarstagande som att delta i utredningsarbetet och ta del av vad utredningsprocessen avslöjar och leder till. Då tas inte hänsyn till att de förhållanden som utforskas och de processer som sätts igång genom utredningsarbetet, både handlar om och får konsekvenser i barnets vardag. Inte heller beaktas att barn kan ha egna lösningar, egna strategier i att hantera sin situation, som vuxna kan behöva ha kännedom om och ta hänsyn till. Barnen har berättelser och synpunkter som är viktiga att beakta i såväl det sociala utredningsarbetet som i forskning härom.

I kapitlet belyses, utifrån tre forskningsstudier, hur barns delaktighet och deltagande i sociala utredningar kan utvecklas genom socialsekreterares invitationer. Studierna har bedrivits som dialogisk deltagande aktionsforskning där deltagande socialsekreterare och deras ledare deltagit i studien i intervjuande samtal och med reflektioner på återkopplingar av resultat liksom samskapande av nya frågeställningar. I två av studierna har forskaren handlett och coachat socialsekreterarna som en pågående aktion inom forskningsstudien. Kapitlet syftar till att belysa hur barns medskapande kan tas tillvara genom att beakta barns rättigheter till delaktighet och deltagande inom det sociala arbetets praktik och i synnerhet i utredningsarbete. Den aktuella kontexten handlar om utredningsprocesser inom socialtjänsten. Kontexten innehåller också den institution

som i Norden kommit att kallas Barnahus (Johansson, 2012). Inom Barnahus-verksamheten samarbetar polis, åklagare, rättsmedicin, barnmedicin liksom barn- och ungdomspsykiatri samt socialtjänsten när ett barn misstänks vara eller varit utsatt för våld eller övergrepp (Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, & Åklagarmyndigheten, 2008). Det kan också handla om att barnet har bevittnat våld i nära relationer (Broberg et al., 2015). På Barnahuset samordnas myndigheternas inledande insatser. Barnet förhörs av polis och för att barnet inte ska behöva upprepa sin berättelse, iaktas förhöret av andra involverade professionella inklusive barnets socialsekreterare genom videokoppling till ett medhörningsrum i närheten av förhørsrummet.

Barn – aktiva subjekt och medskapare

Barn är också människor. Barn omfattas, precis som vuxna, av mänskliga rättigheter om rätt till frihet och skydd, rätt till att ha åsikter, yttra sig och vara delaktiga och deltagande (Verhellen, 2000). Barn har egna lösningar och strategier för att hantera olika situationer. Dessa är viktiga att ta del av och ta hänsyn till i bedömningar och i beslutsfattande (Qvortrup, 1999). Barns medskapande är viktigt att erkänna och ta tillvara inte minst vid socialsekreterares utredningar av barns behov och föräldrars kapacitet liksom av hur barnets nätverk fungerar för och tillsammans med barnet. Barns bidrag är viktiga såväl i att bedöma barns behov av stöd och skydd som i forskning därom (Bell, 2002; Sandbæk, 2002). Detta förutsätter att barnen är villiga att bjuda in de vuxna och dela med sig av sitt perspektiv liksom att vuxna bjuder in barnen och ställer upp på ömsesidigt samarbete på barnens villkor (Olsson, 2010). Om professionella och andra vuxna verkligen menar allvar med att bjuda in barn till delaktighet och deltagande, krävs också att de är redo för att utveckla anorlunda förhållnings- och arbetsätt i sina professioner. Det kan också innebära en förändrad syn på vad som är bäst för barn liksom en förändrad syn på sig själv och sin uppgift i relation till barnet (Pinkney, 2011).

Som barnets socialsekreterare är handläggaren ansvarig för den myndighetsutövning som utredningsprocessen och utredningen innebär i relation till barnets vårdnadshavare men också i relation till och inför aktuellt barn, när barnet vill och förmår (jfr. Socialstyrelsen, 2014). Framgångsrikt samarbete underlättas av att socialsekreteraren visar respekt för barnens och föräldrarnas kunskaper och övriga resurser. Det handlar om att inbjuda till och utveckla samarbete med lämplig nivå på delaktigheten inklusive insyn och öppenhet om vad som sker och varför (Healy & Darlington, 2009). Barnet har rätt att ha tillgång till sin socialsekreterare, vad denne gör, hör och kommer fram till, när barnet så önskar (Olsson, 2007). Vad mera är, det måste ses som en viktig del av utredningsarbetet att få med och kunna beakta barnets perspektiv liksom få barnets syn-

punkter på vidare planering (Olsson, 2005). Barnet har rätt att få framföra sina synpunkter, idéer, upplevelser och värderingar till sin socialsekreterare, dvs. den professionelle som ytterst gör bedömningarna i utredningsprocessen och står för beslut eller förslag därom (jfr. Regeringskansliet, 2010; Socialstyrelsen, 2015).

Socialsekreterares utredningar av barns behov och föräldrars kapacitet

Utredningars syfte är att bedöma om insatser behöver sättas in för barnets skydd och att förbättra barnets sociala situation, hälsa och välbefinnande. Detta innebär att starta en utvecklingsstödande process i samarbete med barnet och dess föräldrar (Rasmussen, 2009). Att lyssna och beakta barnens berättelser och inhämta barn inställning är en viktig del i utredningsarbete. Informationsflödet till barnet behöver då anpassas till det aktuella barnet för att barnet ska kunna tillgodogöra sig informationen och bli reellt delaktigt (Mattsson, 2015). Deras inställning till planering och föreslagna beslut ska enligt socialtjänstlagen inhämtas (Socialstyrelsen, 2015). Detta skulle kunna ses som att barn har rätt att påverka sin egen utrednings upplägg och genomförande. Den utredningsmodell (BBIC) som socialstyrelsen rekommenderar och som numera används i en majoritet av Sveriges kommuner, bygger på Urie Bronfenbrenners idéer (Socialstyrelsen, 2006, 2015). Utifrån ekologiska systemiska idéer utvecklas barnet och barnets olika omgivande kontext (mikro, meso, exo, makro) i reflexivt samspel (Bronfenbrenner, 1979). Utredningsuppgiften är att utforska hur de olika kontexterna samspelar, vilka behov som det aktuella barnet har och vilken kapacitet systemen och samspelet har för att utvecklas vidare med barnets bästa för ögonen.

Tre studier

Den första studien genomfördes som deltagande aktionsforskning med dialogisk, dvs. ömsesidigt responderande och medskapande, samarbete mellan uppdragsgivarna Länsstyrelsen i Skåne län inklusive intresserade kommuner i Skåne och deltagande forskare (Olsson, 2014b). 55 socialsekreterare i 7 kommuner deltog när det gäller barns delaktighet och klienters deltagande i sociala utredningar som berör dem själva (Olsson, 2010). 12 barn intervjuades om sitt deltagande i socialsekreterarnas utredningar.aktionen i studien innebar att socialsekreterarna utbildades, coachades och handledes utifrån systemiska idéer i syfte att öka och förstärka minderåriga barns skydd genom att involvera barn både i sin egen utrednings upplägg liksom dess genomförande. Barnen bjöds in till medskapande. De barn som kunde och ville inbjöds till att ha synpunkter på vad som behövde undersökas, när var och hur barnet ville träffa sin socialsekreterare och t.ex. ge förslag om vilka som socialsekreteraren

skulle lyssna på för att förstå barnets situation bättre. Såväl föräldrar som barn kan vilja ta del av vad som löpande kommer fram under utredningstiden och få chansen att tillsammans med barnets socialsekreterare reflektera över detta och vilka förändringar som kan behöva prövas både på kort och lång sikt. Här var och är det viktigt att arrangera så att aktuellt barn har möjlighet att göra sin egen röst hörd och samtidig känna sig trygg såväl under samtalen som efteråt. Ett eller flera utredningsärenden per socialsekreterare följdes steg för steg varvid socialsekreterarna reflekterade över både hittillsvarande arbets- och förhållningssätt i förhållande till nya/annorlunda sätt som de utvecklade och prövade. Resultaten från dialogisk deltagande aktionsforskning handlade såväl om vad som utvecklades i relationerna barn – socialsekreterare som mellan socialarbetarkollegor, i relation till ledning och till andra i socialsekreterarnas liv. Dessutom utforskades reflexiviteten och samspelet i relationerna coachande forskare/forskande coach och den handledning och coaching som utvecklades inom projektet (Olsson, 2006).

Socialsekreterarna kom att arbeta mer i linje med vad barnen önskade när de blev tillfrågade. Det kunde handla om saker som att barnen önskade träffa socialsekreteraren på dennes kontor, möta socialsekreterarens chef och läsa vad socialsekreteraren skrev om barnet. Barn vill också veta något om sin socialsekreterares kapacitet och kompetens: – Hur duktig är min socialsekreterare på barn? Barnen ville veta hur de kunde nå sin socialsekreterare även om de sen inte använde möjligheten: gärna e-postadress. När socialsekreterare intervenerade i barnens nätverk ville barnen vara delaktiga. Barnen önskade t.ex. information om och gärna inbjudan om att få delta när socialsekreterare besökte skola och barnomsorg. Barnen känner trygghet i att deras föräldrar också är informerade och delaktiga, men barnen ska också i görligaste mån och med hänsyn till sitt intresse och förmåga erbjudas möjligheter att delta och blir involverad, uttrycka åsikter och förslag utifrån sitt perspektiv både om hur utredningsarbetet utvecklades och vad som framkommit i utredningen. Att skriva utredningar så att barn också kan förstå visade sig svårt. Socialsekreteraren fann det möjligt att informera och involvera barnen löpande om vad som hände och skulle hända i utredningsarbetet plus muntligen läsa upp och förklara innehållet i den avslutningsvis upprättade utredningen. Genom att bjuda in barnen till delaktighet och dialog blev också socialsekreterarna mer involverade i barnen och barnens eget perspektiv och berättelser. I dialogiskt samspel är interaktionen ömsesidig – deltagarna responderar på varandras svar och reaktioner. Socialsekreteraren kunde få del av och påverka vad som skapades inifrån systemet samtidigt som barnet fick nära kontakt med sin socialsekreterare och del i hur denne resonerade och varför. Socialsekreteraren ansvarar för myndighetsutövningen och är därmed den person och befattningshavare barnet

har rätt till att ha kontakt med. Går inte att ersätta med någon annan. Socialsekreterarna kände sig i sin tur mer engagerade när de blev involverade och inbjudna i barnets perspektiv och märkte hur viktiga de var för barnen.

Den andra studien var en uppföljning av den första, ovanstående, i en av de deltagande kommunerna. Två team av socialsekreterare och ett team med familjehemssekreterare deltog. Varje team omfattade 4-6 deltagare och träffades för coaching inom studiens ram, vid vardera sju tillfällen om 2 timmar. Sammanlagt genomfördes således 21 träffar varvid 30 barnärenden aktualiserades och följdes över tid. Frågeställningarna var: Hur lever idéerna med barnets socialsekreterare och barns delaktighet vidare, hur kan arbetssättet vidareutvecklas och förstärkas? Ambitionen att involvera barnen levde vidare. Flera exempel gavs på hur viktigt det är att hålla detta förhållnings- och arbetssätt levande som en ”röd tråd” från allra första början till avslutningen av en utredning. Huruvida det kom att ske, visade sig variera. Dels påverkade omständigheterna, dels professionellas inställning till att involvera aktuellt barn. Kunnande och erfarenhet när det gällde att samtala och samverka med barn och unga, led vare sig dessa socialsekreterare eller familjehemssekreterare någon brist på. Ändå kom några av dem inte till skott med att inleda samarbete med barnen i alla fall inte förrän i slutet av utredningar och andra processer. Organisatoriska hinder identifierades där tillgången till Barnahuset, som ska förstärka skyddet för barn, visade sig kunna komplicera för socialsekreterarna att inledningsvis i utredningsarbetet bjuda in till ömsesidigt samarbete med barnen och deras familjer. I kontext av Barnahuset är det inledningsvis polis och åklagare som har närmaste kontakt med barnet. Socialsekreterarna i studien behandlade uppgiften att övervara polisförhöret med barnet, sittandes i medhörningsrummet på Barnhuset, som en isolerad uppgift skild från de rutiner och metoder de annars hade i inledningen av utredningar. Socialsekreterarna var nu annars vana vid, och hade goda erfarenheter av, att tidigt introducera sig för barnet och att redan från början markera att här arbetar vi tillsammans, både med föräldrar och barn. Utredningsarbete såg som i sig en chans till att skapa skillnad och förändra till det bättre. I detta var det viktigt att få med sig föräldrarna och andra viktiga personer i barnets nätverk. Socialsekreterarna var beroende av föräldrarnas deltagande och medgivande för att fullt ut kunna involvera barnen. I socialsekreterarnas berättelser talade de om exempel där de bjudit in till samarbete i utredningsarbetet genom att inledningsvis samla hela familjen och komma överens om vad som ska göras, vem som kan kontaktas och om, när och hur föräldrar respektive barn vill vara med. Socialsekreterarna träffade barnen såväl individuellt som tillsammans med föräldrarna och andra viktiga vuxna för barnet. Genom att t.ex. rita en nätverkskarta tillsammans med barnet kunde för

barnet signifikanta personer ringas in och berättelser om hur barnet upplevde samarbetet inom nätverket urskiljas och bli beaktat. Genom att både barn och vuxna var involverade i utredningsprocessen blev de delaktiga i vad som kom fram och deltog i att reflektera över tänkbara lösningar och insatser. Dessa kunde prövas direkt under utredningstiden. Att barn och föräldrar inledde andra stöd- och behandlingskontakter under utredningstiden, gjorde inte att de utredande socialsekreterarna drog sig tillbaka och förlitade sig på dessa kollegors bedömningar och referenser. De utredande socialsekreterarna fortsatte vara barnets socialsekreterare i direktkontakt med barnet och säkrade hur förändringsarbete förlöpte och att familjen fortsättningsvis samarbetade på ett sätt som skulle kunna trygga barnens framtida utveckling. Här kan sägas, att socialsekreterarna såg till att snabbt investera i förändringar i familjesystemet och att omorientera barn, föräldrar och deras nätverk så att de i framtiden skulle kunna uppmärksamma och lyssna på barnen på ett bättre sätt. Utredningen kom att bli en insats i sig.

Tredje studien handlar om barn i Barnahus och de sociala utredningar som genomförs i kontext av barnhus. I detta kapitel fokuseras på socialsekreterarnas involvering av aktuella barn ur socialsekreterarnas perspektiv. Forskningsprojektet omfattar också barnens perspektiv. Sammanlagt åtta barn har blivit intervjuade av doktorand Maria Kläfverud och av detta kapitelns författare. 56 socialsekreterare och deras närmaste chefer har deltagit i s.k. delta-reflekterande team och 33 av dessa har deltagit i individuella intervjuer. I delta-reflekterande team både berättar och reflekterar deltagarna över vad som sägs och hörs i gruppens dialog (Olsson, 2014a). Dessutom undersöks i studien samtliga sociala utredningstexter där Barnahuset varit inkopplat, som producerats i de aktuella fem kommunerna under två år.

Socialsekreterarna har berättat om exempel som visar att när socialsekreterarna bjudit in, hämtat och varit med barnen på Barnahus har de haft goda förutsättningar för att samtala med barnen både under dagen för besöket på Barnahuset och därefter under utredningstiden. Nackdelar med att socialsekreterarna är involverad att hämta barn till förhör på Barnahuset kan uppstå när kallelsen och hämtningen av barnet sker utan föräldrarnas/vårdnadshavares vetskap och godkännande. Då har domstol utsett en särskild företrädare i barnets vårdnadshavares ställe under den tid som behövs för att utröna om barnet behöver omedelbart skydd. Detta sker när vårdnadshavare, eller annan närstående person, är under misstanke för att utsätta barnet för våld eller sexuella övergrepp. Socialtjänsten och socialsekreterarna riskerar då att få ta emot negativa reaktioner på att ha varit involverade i att hämta barnet utan föräldrarnas vetskap och får sen svårt att bli inbjudna in i och få förtroende i barnets

familjesystem. Socialsekreterarna riskerar att bli betraktade i vårdnadshavarens perspektiv, som alltför knutna till det polisiära systemet. Vid det Barnahus där studien genomfördes, beslutades under tiden för studien, att socialsekreterarna skulle undvika att bli indragna i hämningsprocesserna. Studien visar att socialsekreterarna då främst kom att göra sina bedömningar om barnets situation genom medhörning vid polisförhörtet dvs. genom att sitta i ett rum bredvid och följa polisförhörtet genom videokontakt. Socialsekreterare som inte tidigare träffat barnet, uppger att det kan bli svårt att veta när det är lämpligt att tala med barnet med hänsyn till de pågående kriminalrättsliga processerna, dvs. polis och åklagares handläggning. Socialsekreterare blir också osäkra på vad som i stunden är bra för barnet. Fokus på barnhuset blir i praktiken på att genomföra polisförhörtet och göra det på ett sådant sätt så att barnets utsagor kan användas i den rättsliga processen till barnets skydd. Detta har också kommit fram i tidigare forskning (Johansson, 2008a, 2008b). Barnet riskerar i och med detta att återvända till sin förskola och skola, utan att barnet träffat någon socialsekreterare och därmed inte tillförsäkrats något fortsatt stöd i att bearbeta vad de varit med om, någon information om vad som händer efteråt inklusive hur föräldrarna reagerar på att barnet tagits till Barnhuset. Barnet lämnas att ensam hantera situationen och riskerar att ensam möta föräldrarnas reaktion på att barnet låtit sig förhöras på Barnhuset. Barn har rätt till att känna trygghet också efteråt och i vad som kommer hända fortsättningsvis. Detta är socialtjänstens ansvarsområde, vilket uppmärksammas under studien. Socialsekreterarna har hamnat i att de fastnat i/koncentrerat sig på att möta föräldrarnas reaktioner och att fokusera på att bedöma föräldrarnas kapacitet. Detta behöver kombineras med uppmärksamhet på barnets situation och upplevelse under och efter barnhusbesöket och förhörtet. Detta ska inte hänga på, vilket det hitintills gjort, på enskilda socialsekreterares initiativ, utan vara inbyggt i rutinerna vid Barnahus. Direkt efter avslutat förhör kan ingå som rutin att barnets socialsekreterare också träffar barnet enskilt, eventuellt tillsammans med barnets företrädare när sådan finns med, för samtal om barnets mående och situation här och nu inklusive planering och behov av stöd omedelbart efteråt fram tills att vårdnadshavare kan ta över eller annan insats sättas in.

Polisförhörtet har fokus på att undersöka de händelser som barnet misstänks varit ut satt för: När? Var? Hur? Vem? Vad? Socialsekreteraren behöver också annan information av barnet men framför allt bjuda in barnet till fortsatt samarbete och trygga barnet om fortsättningen. Därvid bör den socialsekreterare som också fortsättningsvis kommer finnas för barnet, barnets egen socialsekreterare, närvara på Barnhuset, och ansvara för de inledande samtalen med barnet. Detta påpekande är förantlett av att i många kommuner har socialtjänsten organiserat sig i mot-

tagningsgrupper vars socialsekreterare endast deltar under själva förhöret på Barnhuset. Där gör de en förhandsbedömning om utredning ska öppnas (genomföras) eller inte. Om så är fallet överlämnas ärendet för fortsatt handläggning till en kollega som blir utredande socialsekreterare. Både i de fall när utredning öppnas och när så inte sker, behöver närvarande socialsekreterare höra med barnet om hur barnet mår, förstår situationen och säkra så att barnet har det stöd barnet behöver också efteråt när barnet lämnat Barnhuset. I detta ingår att erbjuda barn och föräldrar stöd i att tillsammans samtala om vad som hänt och säkra att barnet känner sig tryggt fortsättningsvis.

Utredande socialsekreterare har under de senaste åren kommit att arbeta under allt större tidspress. Oros-anmälningarna till socialtjänsten när det gäller barn har ökat kraftigt och arbetssituationen har blivit allt mer påfrestande inklusive hög personalomsättning av socialsekreterare (Regnér & Grefve, 2015). BBIC har både inneburit struktur, rutiner och datastöd som underlättar och att kravet på dokumentation och systematik ökat. Socialsekreterarna talar om att ambitionen finns där för att vilja involvera barnen men att de tidsmässigt inte alltid hinner ha de samtal de skulle önska. Socialsekreterarna ser samtal med aktuellt barn som ett sätt att lära känna barnet, lyssna på barnet och höra barnets berättelse om sin situation, inventera viktiga personer i barnets liv och höra på hur barnet ser på sin tillvaro och framtid. Socialsekreterarna finner det dock inte alltid nödvändigt med eget samtal med barnet särskilt som det händer att andra socialarbetare eller andra professioner har kontakt med barnet i pågående eller insatser som sätts in under utredningstiden. Då prioriteras dessa kontakter för barnet eftersom socialsekreterarna uppfattar dem mer viktiga för barnet än enstaka egna kontakter. Socialsekreterarna förlitar sig då på de andras bedömningar i yttrande och utlåtande om barnen och barnens samspel med föräldrar och andra i barnets nätverk.

Erfarenheten av att besöka Barnhuset och vad som hänt därefter har inte bedömts angeläget av socialsekreterarna att fråga barnet om. Enstaka socialsekreterare tar det dock som alldeles självklart att det är viktigt att utforska barnets upplevelser och erfarenheter under dagen för Barnhus-besöket. De ser det som en viktig källa för att lära känna barnet och familjesystemets kapacitet och förmåga att hantera ovanliga och påfrestande situationer. I utredningstexterna omnämns att barnets förhört på Barnhuset men vanligtvis inget mer med några få undantag. Resten av dokumentationen kan finnas anteckningar vid förhandsbedömningarna om utredning ska öppnas eller ej. Dessa behandlas inte som upprättad handling. Socialsekreterare redovisar osäkerhet i hur anteckningar nedtecknade vid Barnhusbesöket ska hanteras. Anteckningarna är heller inget som barnet eller barnets företrädare verkar få rätt att få

tillgång till. I första skedet omfattas dessutom anteckningarna av förundersökningssekretess. Detsamma gäller allt som socialsekreteraren hört under polisförhöret. Sammantaget kan detta vara det som gör att Barnahusbesöket tenderar bli som en parentes i utredningsarbetet för socialsekreterarna. Kanske också för barnen.

Att besöket på Barnahus blir som en parentes, är en av de hypoteser vi som forskare har reflekterat över för att söka förklaring i varför det i studien varit så svårt att rekrytera barn för intervju om deras erfarenheter av Barnahus. Detta trots att stora ansträngningar av forskarna. Inbjudningsblad har utformats och spritts. Flera informationstillfällen har genomförts med socialsekreterare, chefer och samordnare vid Barnahuset. Samtliga har lovat och sagt sig göra vad de kan för att tillfråga barn och barns vårdnadshavare. Vid påminnelser och återkopplingar säger de professionella att det varit svårt att finna lämplig tidpunkt för forskares inträde mitt i pågående utredning. Efteråt har det känts som att det skulle riskera påminna barnet om något som barnet i detta senare skede, kommit igenom och troligen helst vill glömma. De föräldrar som tillfrågats har oftast varit tveksamma av samma skäl, enligt uppgiftslämnarna. Frågan är också om de som haft de längre kontakterna med aktuella familjerna, socialsekreterarna, själva haft möjlighet att ha så mycket kontakt med barnen med tanke på de argument som framförts, se ovan, om varför inte egna samtal med barn hållits eller hålls. Andra förslag vi forskare haft, om att följa med och observera barnen vid hämtning till Barnahuset liksom att ingående observera förloppet på Barnahuset, vilket godkänts av den Regional Etikprövningsnämnden (dnr 2011/756; dnr 2014/84), var inget som i praktiken kunde genomföras. Barnets särskilda företrädare, åklagare och samordnare vid Barnahuset fann det olämpligt med tanke på de hänsyn som också forskningsresultat visar, att förberedelser och genomförande av förhör med barnet, sätts i främsta rum och dominerar barnets besök på Barnahuset. Närvaron av forskare skulle störa processerna och arbetet utifrån kriminallagstiftningens logiker och perspektiv. De observationer som vi som forskare ändå gjorde på Barnahuset skedde därför på liknande villkor som socialsekreterarnas; att göra sig så osynlig som möjligt och inte störa processerna. Observationen av barnet skedde i medhörningsrummet och genom att lyssna genom en dörr på glänt när barnet anlände och befann sig i vänt- och lekrummet. De professionellas övriga aktiviteter före barnets ankomst och efter att barnet lämnat lokalen, skedde helt öppet inför forskarna. Medgivande till forskares närvaro gavs av barnets särskilda företrädare som också vanligtvis informerade barnet om forskarens närvaro medan barnet var på Barnahuset.

Diskussion

Barn har egna strategier som behöver bli beaktade och tagna tillvara liksom barns unika position och perspektiv som barn. När det gäller frågor och ärenden som berör barn har vi i Sverige lagstiftning som förstärker barns rätt till att bli informerade, hörda och att deras synpunkter blir beaktade. Hänsyn till varje barns unika behov och rätt till skydd och omvårdnad liksom rätt till att få stöd och hjälp, handlar också om att stödja utvecklingen av barns förmåga att engagera sig, göra sina röster hörda, kunna formulera sig och ta ställning. Viktigt i varje demokrati att varje medborgare, unga som gamla, uppmuntras till deltagande och delaktighet. Också viktigt att underlätta utveckling av färdigheter i att debattera, kommunicera, förhandla, prioritera och delta i beslutsfattande – färdigheter påverkande den egna självkänslan och eget självförtroende. När socialtjänsten närmar sig barn för att utforska ett barns behov och utvecklingsmöjligheter i relation till de resurser och den kapacitet som föräldrar och andra i barnets omgivning erbjuder och kan utveckla, är det såväl barnets perspektiv som de vuxnas som behöver lyssnas till och utforskas. De utredningar som görs när föräldrar ansöker om stöd eller det på annat sätt initierats att barn och barns familjer kan behöva stöd, kan ses som en utredning med insamling av data, analys och slutsatser om vad som behöver göras. Men det kan också ses som en process där socialsekreteraren involvera sig dvs. bjuder in till samarbete och låter sig bli inbjuden in i barnets perspektiv. Inifrån barnets system kan socialsekreteraren stödja såväl barnets som andra i barnets omgivnings agerande förstärkande och förbättrande barnets eget nätverks kapacitet och förmåga. Utredningen kan i sig bli en insats som gör skillnad som gör skillnad för barnets framtid. Länsstyrelsen i Skåne län och kommuner i Skåne uppmärksammade tidigt hur viktigt det är att se till att processen och tillvarata själva utredningsfasen som mobiliserande och förebyggande – en intervention under pågående utredning under ledning av handläggande socialsekreterare (Olsson, 2005). Socialsekreterarna sågs som huvudaktörer i att förstärka barns rätt till att bli involverade i sina egna utredningar och bli mer delaktiga i desamma bli informerad om – inte ”bara”, även om detta också är viktigt, att bli informerad om vad som redan bestämts av vuxna och delta i enstaka s.k. barnsamtal dvs. när socialsekreterare intervjuar aktuellt barn.

Allt mer verkar behandlade insatser, som inte utredande socialsekreterare är utförare av, sättas in redan under utredningstiden. Dessa betraktas, inklusive av utredande socialsekreterare, som de avgörande åtgärderna för att förbättra för barnet och dennes familj. I takt med att utredningsarbetet ses som ett arbetsmoment som kan isoleras, organiseras i särskilda enheter av socialtjänstens organisation eller läggas ut på, i relation till den egna organisationen, fristående socialsekreterare, utvecklas ut-

redningsarbetet i en diskurs av teknisk rationalitet till att producera beslutsunderlag, observerande och insamlade av data för självständiga bedömningar. Socialsekreterare hamnar därmed att positionera sig utanför barnets system, vare sig involverande barnet eller möjlig för barnet att bjuda in. Därmed går den intervention till förändring ur barnets eget perspektiv som utredningsfasen skulle kunna innebära, förlorad. Denna utveckling är kanske en delförklaring till den accentuerade flykten av socialsekreterare från utredningsuppgiften. Utredning efter förälders ansökan eller anmälan från en oroad och ansvarstagande person, skulle kunna vara det moment som gör skillnad som gör skillnad för barnets framtid. Det är ju här som avgörandet sker om insatser och stöd ska sättas in eller inte. Ett avgörande som både kan komma kosta i mänskligt lidande och svida i kommunens kassakista, men som också kan innebära att barnet och barnets familj får förstärkta möjligheter till ett bättre liv och det bästa för barnet.

Genom åren har socialtjänsten rönt mycken kritik när det gäller brister i arbetet att förebygga, förhindra och åtgärda så att barn inte far illa. Inte minst på senare år när allt fler orosanmälningar gjorts till socialtjänsten, främst från skolan, har socialtjänstens utredningssystem satts på prov och socialsekreterares arbete kommit i fokus (Brå, 2016; Regné & Grefve, 2015; Swedish Institute, 2015). BBIC har visat sig både innebära förbättring av utredningsarbetet men också mer administrativa uppgifter och ökade förväntningar med ökande upplevelser av stress och tidsbrist (Svendsen, 2012). Nyligen publicerades delresultat av en undersökning där den nationella samordnaren för social barn- och ungdomsvården Cecilia Grefve kommit fram till att socialsekreterare i snitt samtalar med barn 2 % av sin arbetstid motsvarande mindre än 10 minuter per dag (Grefve, 2016). Vad får de detta för konsekvenser för utredningarnas kvalitet, för barnen och deras familjer liksom för socialsekreterarnas tillfredsställelse med arbetet och vad de åstadkommer i sitt arbete? Här har redovisats några av de ingredienser som kan spela roll i sammanhanget.

Slutsatser

Erfarenheterna från den första och andra studien som redovisas i detta kapitel, visar att när barn blir involverade och inbjudna av sin socialsekreterare blir också socialsekreterarna själva reflexivt mer involverade i sitt arbete. Utredande socialsekreterare känner sig mer engagerade och behövda när utredningsarbetet inklusive utredningstexten i sig blir till förändringsskapande aktioner motiverande och mobiliserande resurser och förändringar.

Socialekreterare behöver respekteras i sin viktiga position i relation till barnet såväl samverkans-, resurs- som kompetensmässigt. Verksamheten på Barnhuset domineras av kriminallagstiftningens procedurer och de hänsyn som behöver tas för att framgångsrikt förhöra barnet. Socialekreterarna har svårigheter att orientera sig om hur och när det är lämpligt att närma sig barnet. Detta leder till att socialekreterarna kan avstå från att samtala med barnet varpå barn riskerar lämna Barnhuset utan tillräcklig information och stöd plus att socialekreteraren inte utforskar barnets egen upplevelse och strategi i sammanhanget. Inom Barnhusverksamhet föreslås att rutiner införs som säkrar att den socialekreterare som fortsättningsvis ansvarar för den sociala utredningen om barnet och barnets familj, har ett eget enskilt samtal med barnet och direkt inleda samarbetet med barnet på Barnhuset.

Barnet har rätt till sin socialekreterare. Det är viktigt att socialekreteraren uppfattar och inser sin egen betydelse som barnets socialekreterare och den som är ansvarig för myndighetsutövningen såväl i relation till barnet som barnets vårdnadshavare. Denna unika position kan inte lämnas över eller överföras till en ställföreträdare.

Referenser

- Bell, M. (2002). Promoting children's rights through the use of relationship. *Child and Family Social Work*, 7, 1-11.
- Broberg, A., Almqvist, K., Appell, P., Axberg, U., Cater, Å., Draxler, H., Röbbäck de Souza, K. (2015). *Utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn*. Göteborg: Göteborgs universitet, Karlstad universitet, Mälardalens Högskola, Örebro universitet.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design*. London: Harvard University Press.
- brå. (2016). Barnmisshandel. Retrieved 2016-03-01
- Grefve, C. (2016). Sammanställning av mätningen. Retrieved 2016-11-13, from Regeringskansliet, Socialdepartementet
- Healy, K., & Darlington, Y. (2009). Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child & Family Social Work*, 14, 420-430.
- Johansson, S. (2012). Diffusion and Governance of 'Barnahus' in the Nordic Countries: Report from an On-going Project. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13, 69-84. doi: 10.1080/14043858.2012.739323
- Mattsson, T. (2015). *Barnrättsperspektivet i LVU-sammanhang* (Vol. SOU 2015:71 Statens offentliga utredningar: Barn och ungas rätt till tvångsvård). Lund: Fritzes.
- Olsson, A.-M. E. (2005). *Barnets socialekreterare. Coaching i dialogiska utredningar* (Vol. 2005:4). Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.
- Olsson, A.-M. E. (2006). *Coach i socialt arbete och dialogcoaching. Om reflektion och dialog som gör skillnad* (Vol. 2006:1). Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.
- Olsson, A.-M. E. (2007). *Barns berättelser om socialtjänstens utredningar. Samtal mellan socialekreterare och barn* (Vol. 2007:1). Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.

- Olsson, A.-M. E. (2010). *Listening to the Voice of Children. Systemic Dialogue Coaching: Inviting Participation and Partnership in Social Work* (Vol. PhD Professional Doctorate in Systemic Practice). Luton: University of Bedfordshire.
- Olsson, A.-M. E. (2014a). Dialogical participatory action research in social work using delta-reflecting teams. In F. Rauch, A. Schuster, T. Stern, M. Pribila & A. Townsend (Eds.), *Promoting change through action research* (pp. 163-172). Rotterdam: Sense Publishers.
- Olsson, A.-M. E. (2014b). The impact of Dialogical Participatory Action Research (DPAR): riding in the peloton of dialogical collaboration In G. Simon & A. Chard (Eds.), *Systemic Inquiry Innovations in Reflexive Practice Research* (pp. 230-243). Farnhill: Everything is connected
- Pinkney, S. (2011). Participation and Emotions: Troubling Encounters Between Children and Social Welfare Professionals. *Children & Society*, 25, 37-46. doi: 10.1111/J.1099-0860.2009.00261.x
- Qvortrup, J. (1999). Barndom og samfund. In L. Dencik & P. Jørgensen Schultz (Eds.), *Børn og familie i det postmoderne samfund* (pp. 45-75). København: Hans Reitzels Forlag.
- Rasmusson, B. (2009). *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Regeringskansliet. (2010). *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Regné, Å., & Grefve, C. (2015). Regeringen stärker barnens rättigheter. *Regeringskansliet*.
- Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, & Åklagarmyndigheten. (2008). *Barnabus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen Rättsmedicinalverket Socialstyrelsen Åklagarmyndigheten.
- Sandbæk, M. (2002). *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenster* (Vol. Rapport 14/02). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Socialstyrelsen. (2006). *Grundbok Barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2014). *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge* (Vol. 2014-12-40). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2015). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Stockholm.
- Socialstyrelsen. (2015). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialstyrelsen, Socialstyrelsen. *Från enskilt ärende till nationell statistik. Barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Svensden, T. (2012). *Socialarbetares förhållningsätt till BBIC, "Det finns hur många fördelar som helst, bara man har tid!"* (Vol. 1). Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Sundbyberg, Upplands-Bro, Upplands Väsby: FoU Nordväst i Stockholms län.
- Swedish Institute. (2015). *Equal access to free education*. Stockholm: Swedish Institute.
- Verhellen, E. (2000). *Convention on the Rights of the child. Background, motivation, strategies, main themes*. Leuven/Apeldoorn: Garant Publisher.